

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Talebelerinden Seyyid Tâhâ el-Hakkârî*

ZEKİ TAN

Y. Doç. Dr. | İğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Özet: Seyyid Tâhâ el-Hakkârî, hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den aldığı ilmi geleneği yaşadığı coğrafya olan Hakkârî bölgesinde uzun süre sürdürmüştür. Seyyid Tâhâ yaşadığı za-man diliminde sahip olduğu karizmatik kişiliği sebebi ile komşu ülke İranlı idarecilerin de dikkatini çekmiş, kendisine çeşitli hediyelerle yakınlaşmaya çalışmışlardır. Fakat Osmanlı idarecileri Seyyid Tâhâ'nın toparlayıcı ve toplum nezdinde edindiği manevi kimlik ve kişiliğinden istifade ederek bölgeyi sulh adası haline getirmişlerdir. İstanbul'u Şemdinli'ye bağlayan bu manevi bağ uzun süre etkisini devam ettirmiştir. Bu geleneğin kaybolması ile bölge sahip olduğu barışı kaybetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Tâhâ el-Hakkârî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, tasavvuf, sosyal bütünleşme, irşad.

* Bu makale, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Van İl Müftülüğü tarafından 11-13 Haziran 2010 tarihinde düzenlenen *Uluslararası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Sempozyumu*'nda sunulan "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Talebelerinden, Seyyid Tâhâ El-Hakkârî'nin İlmi Kişiliği" adlı tebliğin yeniden gözden geçirilmiş hâlidir.

One of the Students of Mawlana Khalid al-Baghdadi: Sayyid Taha al-Hakkari

ZEKİ TAN

Assist. Prof. | Iğdır University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic Sciences

Abstract: Sayyid Taha al-Hakkari kept the scholar tradition he learned from his teacher Mawlana Khalid al-Baghdadi alive in the geography he lived, Hakkari. In the period he lived, Sayyid Taha attracted the attention of the Iranian administrators because of its charismatic personality and they even tried to form a close bond by sending him various gifts. And Ottoman administrators maintain the peace in the region by benefiting from the conciliator personality and moral identity of Sayyid Taha. This spiritual bond that connects Şemdinli to Istanbul continued its effect for a long time. And when this tradition vanished, the region lost its peaceful atmosphere.

Keywords: Sayyid Taha al-Hakkari, Mawlana Khalid al-Baghdadi, sufism, social integration, guidance.

Giriş

Hakkâri adı, eskiden Van gölünün güneyinde ve bir bölümü de Îrân'a doğru uzanan yörelere yerleşmiş "Hakkâr" kabilesinin isminden gelmektedir. Arapçada yazılan literatürde bölge adı "ye" olarak geçmekte olup, "Hakkârlar'ın Şehri" anlamına gelmektedir. Yörede yapılan araştırmalarda ele geçen belgelerden ve çevrede bulunan kaya isimlerinden, bölgenin tarih öncesi çağlarda yerleşim yeri olduğu, sırayla Sümerler, Akadlar, Urartular ve Asurluların uzun süre yaşadıkları tespit olunmuştur. İlk çağlarda müstahkem bir kale gözüyle bakılan ve bu yüzden uzun savaşlara sahne olan Hakkâri 1514'de, Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır¹.

Hakkâri bir dönem Van'a bağlı bir sancak iken², daha sonra il statüsüne kavuşturulmuştur. Kronolojik olarak da görüleceği gibi Hakkâri, ilim ve kültür tarihi açısından, çok sayıda medeniyetin zengin mirasına sahiptir³.

Hakkârî nisbesiyle tanınan önemli kişilerden bazıları şunlardır: Meşhur sufi ve âlim Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Kureşî el-Hakkâri, Eseduddin Şirkuh'un Hocası ve Selahaddin-i Eyyubî'nin danışmanı Ziyaeddin İsa b. Muhammed el-Hakkâri, Müfessir Şihabuddin Ahmed b. Ahmed el-Hakkâri ve Şafii fakihî Muhammed b. Abdullah el-Hakkârî⁴ ve Seyyid Tâhâ el-Hakkârî.

Hakkında araştırma yaptığımız zatın ismi kaynaklarda Seyyid Tâhâ el-Hakkâri veya Tâhâ el-Hakkâri şeklinde geçmektedir. Hocası Mevlânâ Hâlid'in kendisine yazdığı mektuplarda es-Seyyid Tâhâ el-Hakkâri şeklinde ifade edilirken kendisinin yazdığı mektuplarda Seyyid Tâhâ el-Hâlidî en-Nakşibendî nispetiyle ifade edilmektedir. Ayrıca Şeyh Seyyid Tâhâ Keylânî⁵, Seyyid Tâhâ en-

¹ Tuncel, Metin, "Hakkâri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV/205-207.

² Kılıç, Orhan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van*, Van Belediye Başkanlığı Yayınları, Van 1997, s. 140.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hakkâri -94*, Ankara 1994, s. 30-35; *Hakkâri-98*, Ankara 1998, s. 104-10.

⁴ Tuncel, "Hakkâri", a.y.

⁵ Hâni Abdulmecid, *el-Hadaiku'l-Verdiyye*, Trc. Abdulkadir Akçiçek, Rehber Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 973.

Nehri formunda geçtiği gibi Şeyh Seyyid Tâhâ Geylanî şeklinde de ifade edilir⁶.

Seyyid Tâhâ el-Hakkâri Nakşibendiye kolunun Anadolu'daki halkasının silsilesinde ayrı bir öneme sahiptir⁷. Nesebi; Şeyh Abdulkâdir Geylanî'ye şöyle ulaşmaktadır. Seyyid Tâhâ, Seyyid Molla Ahmed, Seyyid Salih, Seyyid İbrahim, Seyyid Hâci, Seyyid Muhammed, Seyyid İbrahim, Seyyid Abdullah, Seyyid Ebu Bekir, Seyyid Abdulaziz, Muhyiddin Abdulkadir el-Cilâni (Geylanî). Seyyid Tâhâ âlim, fazilet sahibi, kâmil mürşit, enfas-ı kudsiyye sahibi, ilahi ilimlere mâlik gibi özelliklerle anılır⁸. Lakap olarak kendilerine “Şihabuddin”, “İmaduddin”, “Kutbu'l-irşad” denilmektedir.

Seyyid Tâhâ'nın doğum tarihi bilinmemektedir. Vefat tarihi ise 1853 olarak tespit edilebilmiştir. Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Nehri'de vefat etmiştir. Babasının adı Molla Ahmed b. Salih'tir⁹. İlk tahsiline babasının yanında ve gözetiminde küçük yaşta başlamıştır. Milyonları harekete geçiren tedris hizmetinin kaynağı ve 42 yıl süren irşat faaliyetinin temelinde babası Molla Ahmed'in hizmeti ve himmeti mevcuttur¹⁰. Kısa hayatında farklı coğrafyaları etkileyen ve fertlerin “kalbi hayatını kıvamına getirmedeki” hizmetinde babasının manevi etkilerinin ayrı bir yeri vardır.

Seyyid Tâhâ el-Hakkâri Mevlânâ Hâlidî Bağdadî'nin (ö. 1242/1827) özel olarak teveccühlerine mazhar olmuştur. Mevlânâ Hâlidî'nin talebelerinden olan Seyyid Tâhâ'nın amcası Seyyid Abdullah hocasına yeğenin istidad ve kabiliyetlerini anlatınca Mevlânâ Hâlidî Seyyid Abdullah'a bir daha gelişinde Seyyid Tâhâ'yı getirmesini söyler. Seyyid Abdullah ikinci gidişinde yeğeni Seyyid Tâhâyı

⁶ el-Haydari es-Seyyid İbrahim Fasih, *el-Mecdu't-Tâlid fi Menakıbrı-Şeyb Hâlid*, Haz. Yakup Çiçek, İstanbul 2004, s. 229.

⁷ Azamet Nihat, “Abdülhakim Arvası”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, I/211.

⁸ *Şemsü's-Şümus fi Menakıb-ı Mevlânâ Hâlid*, Trc. Hasan Şükrü, Haz. Yakup Çiçek, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2004, s. 399.

⁹ *Seyyid Tâhâ-i Hakkâri*, Hakkâri İlim Sağlık Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, By. Th. s. 5-8; Kutlu Hüseyin, *Hâce Muhammed Lutfi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Efe Hazretleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 54, 57.

¹⁰ Memiş Abdurrahman, *Hâlidî Bağdadî ve Anadolu'da Hâlidilik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 146-147.

da beraberinde götürür. Seyyid Tâhâ Mevlânâ Hâlid'in yanında bir müddet kalarak feyiz ve irfanından istifade eder. Daha sonra Mevlânâ Hâlid, Seyyid Tâhâ'yı Berdesûr'a gönderir. Kendisine "Seni yetiştirmede üzerimize düşeni yaptık" diyerek onu bir "şehzade" olarak gördüğünü ifade eder¹¹. Bu hususta Mevlânâ Hâlid müridlerine tevazunun bir ifadesi olarak "...Benim Seyyid Tâhâ'dan daha üstün olduğumu zannetmeyiniz" der. Orada bulunan müridlerden biri "Fakat siz, onun üstadı değil misiniz?" diye sorunca, Mevlânâ Hâlid şöyle der: "Evet ben onun üstadıyım fakat onun benimle olan durumu bir şehzade eğitmeninin şehzadeye karşı olan durumu gibidir. Şehzade eğitmeni her ne kadar onları eğitip terbiye ediyorsa da, şehzadeler ondan daha üstündürler¹²" der.

Seyyid Tâhâ amcası Seyyid Abdullah'ın vefatından sonra Şemdinli'nin Nehri kasabasına gelip amcasının okuttuğu talebelerin yetişmeleri için çalışır. Nehri, bölgenin ilim ve irfan merkezi olarak uzun süre faaliyet merkezi olur. Seyyid Tâhâ Nehri de yaşayan herkesin yardımına koşar. Özellikle Nehri'deki medresesinde bulunan talebelerinin yetişmesinde özel ihtimam gösterir. Yetiştirdiği talebeler birer mürşit olarak bölgenin değişik coğrafyalarında ilim ve irfan meşalesini yakmaya devam etmişlerdir.

Yetiştirdiği talebelerinin her türlü problemleri ile çok yakından ilgilenmiştir. Talebelerinden olup "Gavs"¹³ olarak bilinen daha sonra da "Gavs-ı Hizani" olarak anılan Seyyid Sıbgatullah Arvasi şöyle bir anekdot anlatır: "Şeyhim Seyyid Tâhâ'nın dergahında kaldığım zamanlardan birinde, şeyhimin amcası Seyyid Abdullah'ın türbesini ziyaret etmeye gitmiştim. Bu sırada şeyhim Seyyid Tâhâ teveccüh yapmak üzere camiye gelmişti. Beni göremeyince aratmış... Huzuruna geldiğimde azarlayarak bana: "Sen buraya kabir

¹¹ Öleki Mevlânâ Hâlid Şirvani, *Minâb*, Semerkand Yayınları, Trc. Siraceddin Önlüer, Hüseyin Okur, İstanbul 2010, s. 92.

¹² Öleki, *Minâb*, s. 92.

¹³ Gavs; Arapça, yardım etme, imdada yetişme demektir. Kutup yerine de kullanılır. En yüksek manevi makamdır. Mazhar-ı hakikat-ı Muhammediye ve câmi-i esma-i ilahiyedir. Bkz. Cebecioglu Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 225; Bir başka ifade ile "Efendimiz (s.a.v.)'in nuraniyetinde kendini yok idup o nurla sâhib-i vakt olan. Baba Safer, *İstılabat-ı Sofîyye fî Vatan-ı Aslıyye, Tasavvuf Terimleri*, İstanbul 1998, s. 79.

ziyaretine mi geldin?¹⁴” dedi. Seyyid Tâhâ böylece talebelerine hayatlarında nasıl bir yol izlemesi gerektiği dersini verir.

Talebelerini yetiştirip değişik yerlere irşat vazifesi için gönderdiğinde de irtibatını devam ettirerek onlara irşat ve ikaz edici mahiyette mektuplar yazmıştır. Bu metot kendisine üstadı Mevlânâ Hâlidî Bağdadî’den kalmıştır. Seyyit Tâhâ’ya gönderdiği mektuplarla nasıl bir yol haritası takip etmesi gerektiği hususunda ondan yardımını esirgememiştir. Bu yüzden sosyal ahlak alanında Anadolu dindarlığının en güçlü damarı Seyyid Tâhâ ile önemli bir unsur haline gelmiştir¹⁵. Bunun teşekkülünde Seyyid Tâhâ ve Mevlânâ Hâlid’in çok sıkı olan diyaloglarının önemi vardır. Bu diyaloglar bölgenin korunmasını da temin etmiştir. Cereyan eden bu diyalogların boyutlarını aşağıda gelecek mektuplarda görmek mümkündür.

1. Seyyid Tâhâ’nın Mevlânâ Hâlid ile Olan İlişkileri

Mektupla irşat fonksiyonunu icra etme Kur’an-ı Kerim’de Hz. Süleyman’ın Sebe kraliçesine gönderdiği ve “...Mektubumu al ve onlara ulaştır...”¹⁶ ifadelerinde görülmektedir. Bu kapsamda Hz. Peygamber (s.a.v.) de Medine döneminde Bizans Hükümdarına, Habeşistan Hükümdarına, İrân Kısra’sına, İskenderiye Hükümdarına, Arabistan kuzeyinde bulunan çeşitli kraliyet ailelerinin bakiyelerine, Arap kabile başkanlarına, ünlü ve nüfuzlu kişilere¹⁷ mektuplar göndermiştir.

Tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren sufiler de mektup yazmayı irşat ve eğitim faaliyetinin bir parçası olarak görmüşlerdir. İçerikleri dikkate alındığında sufilerin mektupları yöneticileri uyarmak ya da onlara bazı istekleri iletmek, ilim ehli kimselerle görüş alış verişinde bulunmak, soruları cevaplamak yanlarında bulunmayan müridlerin seyrü sülûk esnasında karşılaştıkları problem-

¹⁴ Öleki, *Minâb*, s. 228.

¹⁵ Çınar Mahmut, “Anadolu Dindarlığının Parametreleri ve Sosyal Yapıya Etkileri; Hâlidilik Örneği”, *Kur’ani Hayat*, Mayıs-Haziran 2010, s. 39-43.

¹⁶ Neml, 27/28.

¹⁷ Hamidullah Muhammed, *Mecmuatu’l-Vesaiki’s-Siyasiyye lil’Abdi’n-Nebeviyye ve’l-Hilafeti’r-Raşide*, Beyrut, 1987, s. 86-207.

leri çözmek ve rüyalarını yorumlamak gibi amaçlarla kaleme aldıkları görülür. Nitekim Hallac-ı Mansur'un hapisteyken İbn Ata'ya yazdığı mektuptan, İbnu'l-Rabai'nin Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'a ve Fahreddin er-Raziye, İmam-ı Rabbani'nin dönemin birçok yöneticisine ve ilim adamlarına yazdığı mektuplarının yanı sıra tasavvuf meseleleri ve kelam terminolojisi ağırlıklı mektuplarından sonra, Nakşibendî tarikatında mektup geleneğinin daha da yaygınlaştığı görülmektedir. Mektupların bazen şeyhlerin ihtiyaçlarını yöneticilere bildirmesi ya da ihtiyaç sahiplerine aracı olması maksadıyla da yazıldıkları görülmektedir. Mektuplar çoğunlukla düz yazı şeklinde kaleme alınmış olmakla birlikte içlerinde manzum ya da mensur ve manzum karışık olarak yazılanlar da vardır¹⁸.

Mevlânâ Hâlid'in hem talebelerine hem de yukarıda ifade edildiği üzere değişik maksatlar için yazdığı mektuplar "Buğyetu'l-Vâcîd fi Mektûbâtî Mevlânâ Hâlid" ismi altında bir araya getirilmiştir. Mevlânâ Hâlid, talebesi Seyyid Tâhâ'ya yazdığı ve bir mektubunda talebesine temel parametreleri vererek nasıl bir yol haritası izlemesi gerektiğini şöyle anlatır:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Kerim ve nimet sahibi Rabbimizin selamı ve rahmeti üzerinize olsun. Rabbim sizleri irfanından hisselendirsin ve ihsanıyla nimetlendirsün . Allah (cc) Müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

Mektubunuzun ulaşmasıyla müşerref oldum. Talebinizin ve maksadınızın hâsıl olması için Rabbime yalvardım. Duamın kabulünü ve istediğim şeylerin gerçekleşmesini, ihsan ve inam sahibinden ümit ediyorum.

Benim ashabımın hepsi de sizlerin felahınızı ümit ve reca ederler. Özellikle Seyyidim, Seyyid Abdulkadir Berzenci ve Hacı Musa, âli cenabınızdan iman selameti için dua etmenizi rica ederler. Sizler hakikaten merhamet ve ihsan ehlisiniz. Ben sizden ve kardeşimiz fakih Abdulkadir'den bu miskin, garib, günahı çok olduğu için, üstesinden gelmek için dua talep ediyorum. Cenab-ı Allah bizleri ve sizleri kendi rızasıyla meşgul etsin. Masivasından yüzümüzü çevirsin. Dünyadaki

¹⁸ Öngören Reşat, "Mektup", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XXIX/21-23.

az ve basit mal sevgisi yüzünden, hiçbir gözün görmediği, Hiçbir ku-
lağın işitmediği, hiçbir kimsenin hatırından bile geçirmedeği nimet-
lerden¹⁹ alıkoymasın²⁰.

Mevlânâ Hâlid Bağdâdi Seyyid Tâhâ'yı Şemdinli'nin Îrân'a sı-
nır olması hasebiyle dönemin Îrân idarecileriyle kuracağı ilişkilerde
nasıl bir strateji uygulaması gerektiği konusunda da hem bilgilen-
dirmiş hem de uyarmıştır. Çünkü Mevlânâ Hâlid'in kendisi siyasi
otoriteye karşı uzak durmuş daha çok zühdü ve derin ilmiyle ta-
nınmıştır²¹. Kendisinin takip ettiği yolu talebesi Seyyid Tâhâ'nın da
takip etmesini istemiştir. Dönemin Îrân Şâhı tarafından Seyyid
Tâhâ'ya "iltifat" ve "gönlünü kazanmak" maksadı ile bazı hediyeler
gönderildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır²².

¹⁹ Bu kısım şu hadisten alınmıştır. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh* şöyle dedi: Bir gün,
Resûl-i Ekrem (sav)'in cenneti geniş bir şekilde anlattığı bir sohbetinde bulun-
dum. Sözü'nün sonunda şöyle buyurdu: "Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir ku-
lağın duymadığı, hiç kimsenin hatırından bile geçirmedeği nimetler vardır" dedi.
Müslim, "Cennet", 5

²⁰ Bağdâdi Mevlânâ Hâlid, *Buğyetu'l-Vacid fi Mektubat-ı Mevlânâ Hâlid*, Nşr. Esad
Sahib, Şam 1334, s. 265.

²¹ Algar Hamid, "Hâlid el-Bagdâdi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1985,
XV/284.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde kayıtlı belgeler. İ.HR/92/4493- 29/M/1269-
Saâdetlu Efendim Hazreleri, Şemdinân nâhiyesinde seccâde-nişin-i irşâd olan
meşihatlu Es-Seyyid Tâhâ Efendi'ye 'Acem şâhı tarafından bir a'lâ ve müzeyyen
abâ ile mücevherli bir aded asâ ihdâ ve isrâ olunmuş olduğunu hamiyetlu Meh-
med Şerif Ağa ifâde edüp memâlik-i mahrûse ahâlisinden böyle mu'teber zâta zik-
rolunduğu vechile ağırca hediye gelmesi mutlaka gazez-i mahabbet niyetiyle ol-
mayıp celb-i hâtır gazezine mebnî olduğu derkâr ve bu misillü husûsâta tahsil-i
vukûf ve mâlumât olunmasının lüzumu emr-i âşikâr olmakdan nâşi vâkıa şeyh-i
mumailiye geldiği ifâde olunan şeyler şâh-ı müşârunileyh tarafından mı gön-
derilmiştir. Ve ne vakit gelmiştir ve ne makûle şeydir ve bundan başka bir zevâta
dahi Îrân cânibinden hediye gibi şey gelmiş midir mahremâne bi'l-etrâf tahkik-i
keyfiyet olunarak izâhen emr u iş'arı ve şeyh-i mumailiye olarak irsâl buyurul-
muş olan nebş ile tahrirât-ı 'aliyyelerinin tarafına irsâli irâdelerini şâmil bu kere
hâme-ârâ-yı ta'zîm ve ibcâl olan tahrirât-ı mekârimgâyât-ı 'aliyyeleri meâl-i ulyası
karîn-i ikân-ı çâkerânemiz olan ve tahkik kılındığına nazaran vâkıa Îrân şâhı tara-
fından olarak şeyh-i mumailiye ol vechile hediye gelmiş ise de ve bu vakitlerde
olmayıp ve işbu hâla şâh bulunan Nâsır Şâh tarafından gönderilmemiş belki mü-
teveffa Muhammed Şâh tarafından olarak dört (1264) senesi tarihinde irsâl
ve ihdâ kılınmış ve asâ-yı mezkûr çevkân resminde başı eğilmiş bir asâ olup eğil-
miş olan başında nohud mikdârı bir kıt'a zümrüd ve ortasında etrafı ufak elmas ile
işlenmiş nohudtan büyük bir aded Beyza taş olduğu ve mezkûr taş ne olduğu bi-
lememiş ve istimâa göre elmas olmayıp dürr-i Necess imiş ve diğer hediye abâ ol-
mayıp bir bin, bin beşyüz kuruş kıymetli bir aded şal olup ve bundan başka dahi
idâre-i maâşî zımnında Şemdinân nâhiyesine karîb hudûd-i Îrâniyeden üç dört
mahsulâtı ikrâm olunmuş ve karyeha-yı merkume a'şârı elân şeyh-i mumailiye'nin

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hayatı boyunca Şiilere karşı negatif tavır almıştır. Bu tavır Şiiliğin Irak'a ve Anadolu'ya sızmasına engel

tasarrufunda bulunmuş ise de bugünlerde a'şârının bedele tebdili hususu murad olunmuş ve şeyh-i mumaileyh tarafından kabul kılınmamış ve hatta tarih-i mezkurda Zibâr kazâsı müdiri sâbık Mustafa Ağa kullarının nâhiye-i merkumeye vukû-i me'muriyetinde şâl mezkur şeyh-i mumaileyh tarafından merkum Mustafa Ağa'ya verilmiş ve bundan başka şâh-ı merkum tarafından bu taraf ahâlilerinden ferd-i vâhîde bir güne hediye gelmemiş ve bundan murad ve garz ne idüğü bilinememiş olduğu ve hediye-i mersûle-i 'aliyyeleriyle tahrîrât-i 'aliyye-i âsafâneleri dahi bi'l-vusûl şeyh-i mumaileyh tarafına gönderilmiş ve cevâbı vürûdunda hâk-ı pây-bendlerine takdim kılınacağı derkâr bulunmuş idüğü muhât-ı ilm-i âli-yi dâverâneleri buyurulduğunda Ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehu'l-emrindir. Fi 15 Z. 1268 Bende: Habîb Bende: Himmet

Atufetlu Efendim Hazretleri ;Musul'a muzâf Şemdinân tarafında seccâde-pîrây-ı irşâd olan recâhatlu Es-Seyyid Tâhâ Efendi dâ'ilerine akdemce devlet-i behiyye-i Îrânîye cânibinden bir aded abâ ve asâ ihdâ irsâl ve isrâ kılındığı rivâyetlerinin üzerine keyfiyet mahallî me'murun bendelerine iş'ar ve te'lif-i hâtırların esbâbının istihsâline ibtidâr olunduğu halde bu kere cevâben vârid olup aynen ve leffen takdim kılınan vesikada şeyh-i mumaileyhin taltifi emeliyle bir aded asâ ile bin beş yüz (1500) kuruş kıymetli bir aded şâln hediye tarîkiyle mukaddecce gönderilmiş idüğü ve birkaç parça kurânın mahsulü dahi ikrâmen terk kılındığı tezkâr olunmuş ve bu bâbda isti'lâm-ı keyfînde emel-i aslı-yi âcizi mezkurun hutta-ı Îrân'a kurbiyeti ve hudûd meselesi münasebeti tahkik-i ahvâl ile mâlumâtlıca bulunması ümniyesine münhasır olduğu misillü sû-yi âcizîden bir aded binişin irsâl ve tesbîli ve iltifatlıca mektûb tahrîrinin dahi sâlifü'z-zikr te'lif ve tatyib-i hâtırlarıyla cânib-i mezkurda melhûz ve mahsus olan temâyülünün izâlesi esbâb-ı lâzimesini istikmâle ma'tuf bulunmuş ve şeyh-i mumaileyhden gelen mektûb dahi tercümesiyle maan ve leffen takdîm-i pîşgâh-ı Sâmilere kılınmış olmağla ifâde-i hâle ibtidâr kılındı. Ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehu'l-emrindir. Fi 27 Ca 1268 Mutasarrıf-ı Eyâlet-i Musul: (Mühür) Es-Seyyid Mehmed Hilmi.

Atufetlu Efendim Hazretleri; Musul'a muzâfe Şemdinân tarafında olan Şeyh Tâhâ Efendi'ye Îrân devletinden bâzı hediye irsâl olduğu rivâyet olunarak mumaileyhin oraya mahsus olan temâyülünün izâlesiyle celb-i hâtırı zımında tarafından gönderdiği biniş ve mektûba cevâben gelen mektûbun gönderildiği ifâdesine dâir Musul mutasarrıfı saâdetlü paşanın vârid olan şukkası zikrolunan mektûb ve mahallî me'murlarının şukkası ile beraber manzur-ı âli buyurulmak için arz ve takdim kılındığı ve meâl-i iş'ara göre devlet-i müşarunileyha tarafından gelen hedaya bu şâhn zamanında olmadığı anlaşılmuş olmasıyla beraber hedâya-yı mersûle şeyh-i mumaileyhin celb-i kalbi mülâhazasına mübteni olması melhûz olup mutasarrıf-ı mumaileyhin bu bâbda tahkikâta teşebbüsü intibahına delâlet eylediğinden muvâfik-ı emr u fermân-ı cenâb-ı pâdişâhî buyurulduğu hâlde kendisine herhalde müteyakkızâne hareketi şâyân-ı takdir olacağından bahisle cevâb-ı münâsib yazılacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim. Fi 29 Muharrem Sene 1269; Ma'ruz-ı Çâkerî Kemîneleridir ki, Ziver-i dest-i tebcil olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle evrak-ı ma'ruza manzur-ı şevketmevür-i hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve istizân-ı sâmi-yi sadâretpenâhileri vechile mutasarrıf-ı mumaileyhe herhâlde müteyakkızâne hareketi şâyân-ı takdir olacağından bahisle cevâb-ı münâsib yazılması müteallik ve şerefsudûr buyurulan emr u irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehinşâhî muktezâ-yı münîfînden bulunmuş ve evrâk-ı merkume yine savb-ı âli-yi sadâretpenâhilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyu'l-Emrindir. Fi Gurre-i Safer Sene 1269, Orijinal metinler için bkz. Ek 1, 2, 3.

olduğundan Osmanlı Devleti tarafından da desteklenmiştir. Mevlânâ Hâlid'in bu tavrını kendisinden sonra halifeleri de benimsemişlerdir²³. Hakkâri bölgesi özellikle Şemdinli'nin Îrân'a komşu olmasına rağmen Şiiliğin etkisine girmemesinin temel sebeplerinden birisi de Seyyid Tâhâ ve hocası Mevlânâ Hâlid'in takip ettiği stratejidir.

Hâlid el-Bağdâdî, Kürtler'in yoğun olarak yaşadığı Kuzey Irak'ın dini hayatı üzerinde özel bir etkiye sahiptir. Tarih boyunca hâkim tarikat olarak Kâdiriye'nin faaliyet gösterdiği bu bölgede Hâlidiyye'nin doğuşuyla hâkimiyet Nakşibendiyye'ye geçmiştir. Berzenci ve "Sâdât-ı Nehri" gibi şeyh ailelerinin çoğu Kâdiriye'den Nakşibendiyye'ye geçmiş. Sonuçta Kürt kimliği bir dereceye kadar Hâlidiyye koluyla birleşmiştir²⁴.

Şemdinli bölgesinde tasavvufi damarın etkisinin görüldüğü dönemlerde toplumsal problemlerin büyük ölçüde yaşanmadığı görülmüştür. Fakat tasavvufi neşvenin etkisini kaybetmesiyle, "tabiat boşluk kabul etmez fehvasınca" yerine her hangi bir alternatif kurumun da ikame edilmemesi sebebiyle toplumsal çözülmenin başladığı görülmüştür. Problemin nasıl çözüleceği paradoksu halen devam etmektedir.

Her toplumun belli bir felsefi değerler sistemi üzerinde kurulduğu gözden ırak tutulmamalıdır. Bugün kimse eski sisteme geri dönmeyi düşünmüyor. Yapılacak şey "tabiatın nefret ettiği boşluğu" doldurulmasıdır. Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî özellikle Şah ile olan ilişkilerin hangi seviyede tutulması gerektiği hususunda Seyyid Tâhâ'ya şu mektubu yazar:

Kıymetli Seyyid Tâhâ! Allahu Teala'nın emanında olunuz! Şöhretten daima sakınınız. Kişi için, talebelerin çokluğu büyük bela olabilir. Allah'u Teala sizi o afetten korusun. Amin! Kalbin Acem beldelerine meyletmesini, öldürücü, ruhu kurutucu zehir biliniz. Nerede kaldı onların yanına gidilmesi. Onlara yakın olmaktan, tatlı idareli dil kulanmaktan çok uzak olmalıdır. İnşallah bu kimselerle bir araya gel-

²³ Bkz. Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", a.y.; Yüksel Müfid, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, Ankara 1993, s. 50-90.

²⁴ Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", a.y.

mezsınız. Eğer Şah bile bizzat davet ederse, gitmemelidir. Nerede kaldı ki, başkalarının davetine gidilsin. Böyle davete verilecek cevap şudur. “Biz derviş kimseleriz. Bizim işimiz, dünyadan kesilmek ve İslam padişahına dua etmek, insanların dinine hizmettir. Devlet reislerinin meclisinin edeplerini bilmeyiz.” Sana emrettiğim üzere ol, muhalefet etme. Molla Mustafa Eşnevi’ye de fakirin selamını söyle ve bu yazdıklarım aynı zaman da onun içindir. Fitne olan yerden uzak olup, dine hizmet edecek yerde bulunmak ve yerleşmek zaruridir. Bizden bir şey gizli tutulmasın ki, helake sebep olur.

Kulların en zayıfı Hâlid-i Nakşibendi Müceddidi²⁵.

Bu mektuplar Seyyid Tâhâ için hayatının her karesinde birer pusula görevi görmüşlerdir. El yazma nüshası günümüze kadar gelen bir başka mektubunda Mevlânâ Hâlid Seyyid Tâhâ’ya şunları söylemektedir:

Hakk Teâlâ Seyyid Tâhâ’nın gönül nazarının maksat ve emelini en mükemmel bir fena ve beka ile müşerref kılsın. İhsan-ı ilahi ile ihlâs ve samimiyet nişanesi olan ve bu miskin’in adına yazılmış olan mektup bize ulaştı. Tarikat-ı aliyeye revaç ve teveccüh dolu ve yüce kelmullah ile sonlandırılmış bu mektuptan naşi pek mesrur oldum. İhlas şartı ile, Allah’ın kullarının her türlü ibadet-i ilahiye (cella ve a’la) ve sünnet-i Hazreti risaletpenahi sallahu aleyhi ve ala alihi ve sahbihi ve sellem’e ittibalı sizin vasıtanızla süslenip zinetlesin. Ve onların ecrinin miktarı kadar da amel defterinize kayıt edilsin. Asıl bunu tam anlatan, bu halin şahidi ve bu sözün doğrulayıcısı “...Men senne sünneten haseneten...” hadisidir²⁶. Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Kulların en zayıfı, Hâlid en-Nakşibendî el-Müceddidi²⁷.

Mektupta özellikle sünnet çizgisine ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’e tabi olmanın altı çizilmiştir.

²⁵ Taşyürek Muzaffer, *Hatme-i Hâcegan Sultanları*, Hâcegan Yayınları, İstanbul 2003, s. 150-151.

²⁶ Müslim, “Zekât” 69; “Nesâî, “Zekât” 64

²⁷ Mevlânâ Hâlid Hazretlerinin el yazısı ile olan mektubun aslı Bağdat Milli Kütüphanesi, No: 1657’de olup mektubun bir fotokopi nüshası da şahsi kütüphanemizde bulunmaktadır.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî sahip olduğu bilgi mobilizasyonunu yukarıda şekilde yerine getirmektedir. Bu da Seyyid Tâhâ'yı irşat hayatında yalnız bırakmayıp sürekli rehberlik ettiği görülmektedir. Dönemin bürokrasisi ile olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hususunda da onu yalnız bırakmamıştır.

2. Seyyid Tâhâ'nın İdarecilerle İlişkisi

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in varisleri olarak gördüğü âlimlerin idarecilerle ilişkileri hakkında tavsiyelerde bulunurken: “Âlimler dünyaya dalmadıkları ve sultanla hemhal olmadıkları sürece peygamberlerin eminleridir. Ama dünyaya dalıp sultanın uydusu olmaları halinde ise peygambere hıyanet etmiş olurlar ki, bu durumda onlardan uzak durunuz²⁸” buyurmaktadır. Hadiste âlim yönetici ilişkisinin nasıl olması gerektiğine dikkat çeker²⁹. Bu bağlamda Seyyid Tâhâ'nın şeyhi Mevlânâ Hâlid zamanın idarecilerine ikaz ve irşat maksadı ile mektup yazdığı gibi³⁰ Seyyid Tâhâ da zaman zaman dönemin idarecilerine değişik maksatlar için mektuplar yazmıştır. Onun dönemin idarecilerinden Musul Mutasarrıfı Mehmed Hilmi Efendi'ye yazdığı mektup şöyledir:

Fukarâlar hakkında derkâr olan ihlâs ve meveddet-i seniyyeleri iktizâsınca bu dâ'îlerine olarak şukka-i şerife-i âsafâneleri şerefvurûd buyurup meâl-i âlîsinden kemâl-i mahzûziyyet ve mesrûriyyet hâsıl oldu. Alelhusûs, fukarâ ve reâyânın hâlleri iş'âr ve himâyet ve vikâyetlerine emir ve iş'âr buyurulmuştu. Gâyetle mesrû'l-bâl oldum efendim. Bu güne fukaraların iş'âr-ı ahvâlleri zât-ı âsafânelerine farz ve vâcib bulunmuşdur. Ve terki dünya ve âhirete muzır bulunmuş olduğu bedîhî olduğu herkesin mâlumudur. Ve fukara ve ahâliye taraf-ı dâ'îyânemden pend ve nasihat verilmeğe iş'âr buyurulmuşdu efendim. Cenâb-ı Rabbu'l-Âlemîn Şâhid ve Nâzırdır. Mine'l-Kadîm bu güne şeyler vazîfe-i dâ'îyânem bulunmuşdur. Ve dâima nush ve ıslâh-ı hâllerine meşgûl ve devlet-i aliyenin da'avâ-tı hayriyelerine muvâzabat

²⁸ Suyuti Abdurrahman b. Ebi Bekr, *el-Fetbu'l-Kebir Fi Dammi'z-Ziyâde ile'l Camii's-Sağir*, Beyrut, ty., II/251.

²⁹ İzahlar için bkz. Münavi Muhammed Abrurrauf, *Feyzu'l-Kadir*, Mısır, 1938, IV/503.

³⁰ Mektuplar için bkz. Bağdâdî Mevlânâ Hâlid, *Mektubat-ı Mevlânâ Hâlid*, Trc. Dilaver Selvi, Kemal Yıldız, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008, s. 225-226.

üzere bulunmuşum. Velâkin, müstağniyi beyân olduğu vechile Beni Âdem kısmı dâima fitne ve fesâd üzere mecbûl bulunmuşdur. Alel-husûs, bu zamanımızda nâsihların sözlerine pek işğa ve itimâd etmiyorlar. Ve hediye vechile taraf-ı dâiyâneme irsâl buyurulan teşrîf-i şerifleri bir ferâce Vusûl ve vâsıl-ı derece-i kabûl bulunmuşdur. Ve dâima mültemisdir. Ve istid'a-yı bendegânem taraf-ı seniyyelerinden budur ki, fukarâ ve ahâli hakkında vezâif-i ma'delet ve merhamete ihtimâm buyurula ve da'avât-ı hayriyyeleri hakkında taraf-ı dâiyânemden kusûr vukû bulmayacağı arz ve inhâsı... Fi 17 Zilhicce Sene 1268.

Kulların Zayıfı, Seyyid Tâhâ El-Hâlidî Nakşibendî³¹

Mektubun içeriği incelendiğinde, âlimin yaşadığı toplumun sesi olduğu görülmektedir. Âlim'in statükoyu koruyan değil, toplumun “yaşayan vicdanı” ve “kurucu unsur“ olma özelliğini göstermektedir. Bunu da bir misyon ifası olarak görmektedir Seyyid Tâhâ. Âlimin idareciye sahip olduğu entelektüel birikimi ile pusula görevini görmesi toplumun değişimi ve dönüşümü adına büyük önem taşımaktadır. Şöyle bir analogi yaparsak bu husus daha iyi anlaşılır. İdareci aklı temsil ederken âlim gönlü temsil eder ki, ikisi bir araya geldiğinde toplum dengeli hale gelir. Denge ölçüleri “değer ölçüleri” ile beraber verilmiş olur. Değer ölçüleri tıpkı Osman Gazi, Şeyh Edebalı ikilisinde olduğu gibi... Evet, idareciye siyasi ahlak ve erdemli olmanın yollarını âlim gösterir³². Haz almanın hayatın yegâne aracı haline getirdiği bir dünyada âlimler daha çok aksiyoner olsalar fotoğrafın daha sağlıklı ve adil olacağı muhakkaktır. Seyyid Tâhâ yaşadığı toplumun sosyal problemlerini çözme adına yoğun faaliyetin içinde olduğu yazdığı mektuplarda da görülmektedir. Bu da onu yeni bir paradigma inşasına götürmüştür.

3. Seyyid Tâhâ'nın İnşa Ettiği Paradigma

Yeryüzünün en mükerrem varlığı insandır³³. Her şey insan için

³¹ Müfit Yüksel özel koleksiyonundan alınmıştır.

³² Akyol Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1999, s. 12.

³³ İsra, 17/70.

yaratılmıştır³⁴. Yeryüzünde insan merkezli bir sistem işlemektedir. İnsanın mihvere alınmadığı bir hizmetin uzun ömürlü olma şansı yoktur. Çünkü insandaki kalbin sâlih olduğunda her şeyin iyi olduğu, kötü olduğunda da her şeyin kaosa sürüklendiği bir vakiadır³⁵.

Sosyal çözölmeyi engelleyen etkili argümanlardan biri de manevi unsurlardır. Manevi esasların toplumun atardamarlarına iletilmesinde en önemli taşıyıcılar ise âlimlerdir. Doğu ve Güney Doğuda dini hayatın canlı kalmasında Seyyid Tâhâ paradigmasında olduğu gibi âlimlerin rolü olduğu muhakkaktır³⁶.

İnsanlar arasındaki sosyal bütünleşmesinin tesisinde kutsalın önemli bir yeri vardır. Modern dünyada toplumsal birliktelik ekonomik seferberlik ve imkânlarla bir araya getirilemeye çalışılmaktadır. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de: "Onların yüreklerini Allah kaynaştırdı; eğer sen yeryüzünün bütün servetini harcasaydın, onların yüreklerinin arasını kaynaştıramazdın, ama Allah onları birleştirdi; çünkü her işinde mükemmel olan, her hükmünde tam isabet kaydeden yalnızca O'dur³⁷" buyrulur. İnsanlar arasında "kalplerin beraberliği" bağı kuvvetli bir doktrin olarak fonksiyon icra edebilir³⁸.

Bu ülkede son otuz yılda bütün fitne odaklarının küresel düzeyde çalışmalarına rağmen toplumsal ayrışma gerçekleşmiyorsa, bunda toplumun kodlarındaki esas mayanın inanç olduğu gerçeği yatar. Bu toplumun derin kodlarında yerleştirilen "din kardeşliği" canlılığını halen devam ettirmektedir.

Esad Erbili, (ö. 1931) Tâhâ el-Hariri, Mahmut Sami Ramazanoğlu (ö. 1984) Bolulu Muhammed Muhyiddin Efendi (ö. 1976) Yahyalı'lı Mustafa Hulusi Dinç Alvarlı Muhammed Lutfi (ö. 1956) Pir-i Küfrevi diye tanınan Bitlis'li Muhammed Küfrevi, Seyyid Fehim, Seyyid Tâhâ silsilesiyle Mevlânâ Hâlid'e ulaşır. Ahmed Haznevi'nin (ö. 1949) halifesi Abdulkhakim Hüseyini'nin oğlu Râşid Erol (ö. 1993) döneminde bu silsile Türkiye çapında yaygınlık ka-

³⁴ Lokman, 31/20; Fâtır35/13; Zümer, 39/5; Zuhruf, 43/13; Casiye, 45/12.

³⁵ Buhari, "İman" 39; Müslim, "Müsakat" 107, 108.

³⁶ Çağlayan Mehmet, *Şark Uleması*, İstanbul 1996, s. 265-272.

³⁷ Enfal, 8/63

³⁸ Mardin Şerif, *Türkiye'de Din Ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 190.

zanmıştır. Bunlar yaşadığımız coğrafyada halen hizmetlerinin etkilerinin görüldüğü Seyyid Tâhâ'dan gelen silsilenin devamı olan birkaç şahsiyettir³⁹.

Seyyid Tâhâ'nın, yaşadığı coğrafyada uzun süre sosyal problemlere çözüm ürettiği ve insanların bir arada yaşamasında maksimum seviyede bunu temin ettiği görülmektedir. Bunu daha çok yetiştirdiği talebelerle yapmıştır. Seyyid Tâhâ ilmiyle amil olan kimselerden idi. Hayatında çok fazla konuşmazdı. Doğu Anadolu'da Nakşiliğin Hâlidîye kolunun hızlı yayılıp taban bulmasında Seyyid Tâhâ'nın özel bir konumu olmuştur⁴⁰.

Yapılan araştırmalarda telif halinde eser bıraktığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmadı⁴¹. Seyyid Tâhâ'nın en yakın talebelerinden olup yanında uzun süre kalan Seyyid Sıbğatullah Arvasi hocasının telif mahiyetinde bir eser bırakmadığını şöyle ifade eder. Bir sohbetinde de "...Hiç kimse şeyhimizin sözlerini ne yazdı ne de topladı" diye esef ifade eden bir cümle kullanmış⁴². Fakat Seyyid Sıbğatullah Arvasi'nin sohbetlerini muhtevi Minâh adlı kitapta hocası Seyyid Tâhâ'ya ait oldukça fazla ifadeler bulunmaktadır. Hatta Seyyid Sıbğatullah Arvasi herhangi bir hususta açıklama yapacağı zaman "şeyhimiz böyle dedi" diyerek önce açıklanacak mevzu ile ilgili şeyhi Seyyid Tâhâ'nın görüşlerini aktarır sonra da kendi görüşlerini söyler⁴³. Seyyid Tâhâ, talebelerine tasavvuf terbiyesiyle ilgili klasiklerden olan İmam-i Rabbani'nin Mektubat'ını okuttuğu bazı kelimelerle ilgili açıklama yaptığı gibi belağat gibi hususlarda da eğitmiştir⁴⁴. Bazen de Molla Ahmed-i Cezeri'nin divanından beyitler okumuştur⁴⁵.

³⁹ Uludağ Süleyman, "Hâlidîyye: Anadolu'da Hâlidilik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV/297.

⁴⁰ Pakiç Ömer, "Seyyid Sıbğatullah el-Arvasi ve Şeyh Abdurrahman et-Tâğî", *I. Uluslararası Düünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008, s. 589.

⁴¹ Ancak kendisine nisbet edilen Kürtçe bir risalenin olduğu söylenmektedir. Bkz. Kerim Rauf Muhammed, *Akide-i Seyyid Tâhâ-i Şemzinani*, Erbil, 2004.

⁴² Öleki, *Minâb*, s. 83.

⁴³ Bkz. Öleki, *Minâb*, s. 42, 45, 65, 82, 83, 91, 136, 152, 155, 169, 172, 174, 205, 206, 218, 222, 224, 228, 237.

⁴⁴ Özatak Nazife, *İrşad Kutbu Seyyid Tâhâ-i Hakkâri*, İstanbul 2003, s. 33.

⁴⁵ Öleki, *Minâb*, s. 241.

Gavs-ı Hizani "bir gün şeyhimiz Seyyid Tâhâ'ya Nehri köyündeki (halis) mürid kimdir" diye soruldu; Şeyhimiz, "Kambur Molla Muhammed'dir, diye cevap verdi. Bunun üzerine mecliste bulunan saliklerden biri "fakat o çok sert tabiatlı biridir, dedi. Şeyhimiz, "Olsun, dedi ve Molla Ahmed Cezeri'nin Divanın'dan şu beytini okudu⁴⁶:

Tarikat ehli rengârenktir (çeşit çeşittir) seyirleriyle makamları değişiktir.

Bazıları celal, bazıları da cemal; başları mey (aşk şarabı) kâsenin içindedir⁴⁷.

Reşehât'ta zikredilen Hâce Ubeydullah Ahrar'a ait bazı hikmetleri⁴⁸ çok okumalarını talebelerine özellikle tavsiye ederdi. Çok sevdiği ve yetişmesinde özel itina gösterdiği talebelerinden olan Seyyid Fehim Arvasi'yi bir gün yanına çağırıp; "Sen zeki, müdakkik ve kabiliyetli bir talebesin muhakkak Mutavvel'i⁴⁹ okumalısın" der. O da "Efendim kitabım yok. Sonra bu kitap memleketimizde okunan bir kitap değildir" deyince, Seyyid Tâhâ ona kendi kitabını hediye edip Muş'un Bulanık kazasının Âbiri köyünde bulunan Molla Resulü Subki isimli âlimin yanına gönderir⁵⁰. Bu şekilde talebelerinin kabiliyet durumuna göre farklı hocalardan istifade etmesine engel olmaz⁵¹.

Seyyid Tâhâ'nın bölgede yaptığı hizmetlerin başında, bölgeyi ayırıştırıcı fikirlerden bir şemsiye gibi koruması olmuştur. Nehri'deki değişik yaş guruplarından olan kimseleri hedef alarak onları da eğitir.

⁴⁶ Öleki, *Minâb*, s. 241.

⁴⁷ el-Ceziri Mela Ahmed, *Divan*, Trc. Osman Tunç, Nubahar Yayınları, İstanbul 2008, s. 460; el-Ceziri Mela Ahmed, *Divan-ı Şeyb Ahmed el-Ceziri*, Haz. M. Şefik Arvas, İstanbul 1337, s. 65.

⁴⁸ es-Safî Mevlânâ Ali b. Hüseyin, *Reşehât: Hayat Pınarından Can Damlaları*, Sad. Mustafa Özsaray, Semerkand Yayınları, İstanbul 2006, s. 489-534.

⁴⁹ Mutavvel; Sekkaki'nin Miftahu'l-Ulum'unun belâgatla ilgili bölümü için Hatip el-Kazvini'nin kaleme aldığı Telhisu'l-Miftah üzerine Taftazani (ö. 792/1390) tarafından yazılan şerhtir. Bkz. Benli Mehmet Sami, "Miftahu'l-Ulum", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, XXX/20-21.

⁵⁰ "Fehim Arvasi", *Evlîyalar Ansiklopedisi*, VI/152.

⁵¹ Öleki, *Minâb*, s. 203.

3.1. Toplumsal Problemlere Çözüm Üretmesi

Toplumsal problemleri çözmeye tarih boyunca manevi dinamiklerin varlığı bir vakıdır. Âlimler de bulunduğu toplumların sosyal problemlerini çözmeye etkin oldukları ölçüde varlıklarını korumuşlardır. Toplumsal değerlerin erozyona uğramasını engelleme ve derin travmaların yaşanmamasında âlimlere önemli görevler düşmektedir. Çünkü “yırtılan değerlerin” inşası bir hayli zordur. Günümüzde değerlerin korunamamasından dolayı meydana gelen kaotik ortamların sebepleri arasında toplumu inşa etmede etkin ve yetkin dinamiklerin yeterli seviyede olmaması olsa gerektir. Toplumsal çatışma zeminini ortadan kaldıran manevi dinamikler ıskalanmamalıdır.

Toplumsal bütünlüğü ve sosyal barışı sağlamada Seyyid Tâhâ aktif olarak gayret göstermiştir. Mesela; Irak'ın Revandız havalisinde Berzenci kabilesi ile Hayderan kabilesi arasında bulunan husumet çok ileri seviyeye gelmişti. Yöredeki insanlar araya girmesine rağmen bunu çözememişler. Seyyid Tâhâ'ya bu durumu haber verirler. Seyyid Tâhâ'nın her iki gurupla görüşmesi kabileler arasındaki problemin çözülmesine vesile olur⁵². İhtiyaç halinde talebeleleriyle birlikte Osmanlı ordusunda Ruslara karşı savaşa katıldığı da söylenir⁵³. Böylece Seyyid Tâhâ yaşadığı toplumda sosyal içerikli problemlere çözüm üretmede etkin davranmıştır.

Âlimin sosyal problemlere çözüm üretmesi toplumdaki inisiyatif ve “karizmasını” artırır. Toplumun “ilmi liderlik” mekanizmasından mahrum ve yoksun oluşu toplumun handikaplarla boğuşması anlamına gelir. Seyyid Tâhâ yaşadığı toplumun aynı zamanda siyasi varlığını da temsil ediyordu. Ulema, Osmanlı toplumunun işleyişini düzenleyen merkezi kurumlardan birini oluşturmaktaydı. Bu kurumun, hayati rolü en iyi biçimde denetim altında tuttuğu mesleklerden anlaşılabilir⁵⁴. Bu hususta Seyyid Tâhâ'ya sivil topluluk tarafından biçilen veya yüklenilen rol vardı. O toplumun bütün

⁵² “Tâhâ-i Hakkârî”, *Evlîyalar Ansiklopedisi*, XI/413.

⁵³ Öleki, *Minâb*, s. 155.

⁵⁴ Mardin Şerif, *Bedüzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 169.

sosyal problemlerine müdahil olma misyonunu üstlenmişti⁵⁵. Seyyid Tâhâ'nın temsil ettiği damarın günümüze kadar devam etmemesi/ettirilmemesi günümüzde yaşadığımız problemleri çözümsüzlüğe mahkûm etti. Seyyid Tâhâ'nın yaşadığı toplumda farklı beklentilerin karşılandığı bir yapı mevcuttu. Manevi dinamiklerin fonksiyonel olmadığı toplumlarda “dinamik” yerine “dinamit/bozgunculuk” hüküm sürer. Metafizik bir dünya ile hayatını idame ettiren bir toplumun seküler bir anlayışla karşı karşıya bırakılmasının toplum fertlerini başka arayışlara götürmesi mukadderdir.

Seyyid Tâhâ farklı inanç mensuplarını ötekileştirmeyerek hepsini bir arada yaşattı.

3.2. Toplumda Farklı İnanç Gurupları ile Olan İlişkileri

Modern dünyanın çıkmazlarından birisi de farklı inanç, kültür, dil, din ve ırk gibi özelliklere sahip olan bireyleri bir arada yaşatamama zaafıdır. Hâlbuki farklı inanca sahip olma ilahi iradenin insana sunduğu bir tercihtir⁵⁶. Farklı dile de sahip olma ilahi kudretin isteği ile olmuştur⁵⁷. Farklı ırka mensubiyet insanın tercih hakkını kullanamadığı bir husustur. Bütün bu farklılıklara itiraz ilahi meşiete itirazla eşdeğerdir. Modern dünyanın modern insanına düşen bütün bu farklılıkları parçalamadan bir arada yaşatmaktır. Aksi halde farklılıkları parçalamaya teşebbüs toplumu parçalamak anlamına gelir. Aslında medeniyet dediğimiz şey özünde farklılığa saygı ve hoşgörüyü benimsemesi ile evrensel olma iddiasında bulunmaktadır. İslam dini, temel referansları Kur'an ve sünnet itibarıyla yukarıda geçtiği üzere "öteki"yi bir realite kabul eder. Ama yaratılıştaki eşimiz ve son nefesine kadar tebliğde muhatabımız olan hiçbir öteki'yi ötekileştirmez. Ötekileştirilen insanın kendisi değil, Allah'a ortak koşmak, zulüm, sömürü, aldatma, kibir, hırsızlık, yalan gibi kötü sıfatlarıdır. İnsan bu kötü sıfatları bırakıp iyi sıfatları benimseyince ontolojik anlamda yaratılıştaki eşit olma yanında dinde kardeş olur. Bu iyi sıfatlara sahip olan bütün gayrimüslimler de

⁵⁵ Nakşi ulemasının misyonu için bkz. Yüksel Müfid, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, s. 89, 90, 91, 104, 146.

⁵⁶ “Bundan böyle isteyen inanır, isteyen inkâr eder.” Kehf, 18/29; Hud, 11/118.

⁵⁷ Rum, 30/22.

ihtirama ve birlikte yaşamaya layık insanlardır. Müslüman'ın ötekileştirdiği tek bir yaratık vardır, o da şeytandır⁵⁸.

İslam tarihi boyunca ve Osmanlıların son dönemine kadar gayrimüslimler ve farklı olanlar ötekileştirilmedi. Bu kültürü alan Seyyid Tâhâ da aynı toplumda yaşayan Nehri'de bulunan farklı inanç guruplarını ötekileştirmemiştir. Aynı coğrafyada farklı inanç gurupları yaşamış olup bazıları da zaman zaman bazı problemlerinin çözümü için Seyyid Tâhâ'ya gelmişlerdir⁵⁹. O da “birlikte yaşamamanın yolunun birlikte yok olmada” görüp yaşadığı toplumda sosyal problemlerin çözümüne katkı sağlamıştır. Nehri'de sadece aynı dini duygu ve düşünceyi paylaşanların değil, insan olma ortak paydaşında toplumun bütün kesimleri Seyyid Tâhâ'ya gelip görüşmekten çekinmemişlerdir. Seyyid Tâhâ'nın ikametgâhı “karınca yuvası” misali bir faaliyet alanı haline gelmiş soysal kültür merkezi işlevini görmüştür.

3.3. *Ayet Ve Hadislere Getirdiği “İşari” Yorumlar*

İslam'ın iki temel referansı olan Kur'an-ı Kerim ve sünneti anlama ve farklı yorumlamadaki bakış açılarının varlığı tarihi süreç boyunca devam etmektedir. Kimi sadece zahirine bakarak, kimi sadece batını yönüne bakarak, kimi de hem zahiri hem de batını yönüne ağırlık veren yorum metodunu tercih etmiştir⁶⁰. Bu her âlimin bakış açısının farklılığından kaynaklanmaktadır⁶¹. Seyyid Tâhâ da ayet ve hadislerle ilgili işari boyutu ifade eden yorumlarda bulunmuştur.

Seyyid Sıbgatullah Arvasi anlatır; “Seyyid Tâhâ âlimlerin bulunduğu bir mecliste “ruh” ile ilgili sohbet etmişti. O sırada mecliste bulunan âlimlerden biri, Seyyid Tâhâ'nın bu sözlerini inkâr mahiyetinde Şeyh Hazretleri ruhla ilgili konuşuyor, oysa Allah; “Resulüm! Sana ruhu soruyorlar. De ki; Ruh, Rabbim'in işidir. Size onun

⁵⁸ A'raf, 7/22, 27; İsrâ, 17/53; Meryem, 19/44; Nur, 24/21; Fatır, 35/6

⁵⁹ Özatak, *İrşad Kutbu Seyyid Tâhâ-i Hakkâri*, s. 73.

⁶⁰ Şâtibi Ebu İshâk İbrahim b. Musa, *el-Muvafakât*, Thk. M. Abdullah Draz, Beyrut, 1991, III/286; Zehabi Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirun*, Mısır, 1976, II/346; Ateş Süleyman, *İşari Tefsîr Okulu*, Ankara ty. s. 28-34.

⁶¹ Öztürk Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsîrde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitabiyat, Ankara 2003, ss. 25-101.

hakkında pek az bilgi verilmiştir⁶² buyuruyor dedi. Bunun üzerine Şeyhim Seyyid Tâhâ; “Doğru, fakat ayet-i kerimede hayvani ruhtan söz edilmektedir⁶³. Biz ise insani ruhtan bahsediyoruz, diye cevap verdi...”⁶⁴

Hadis-i şeriflerin işari manası ile ilgili Gavs-ı Hizani şunu anlatır: “Şeyhim Seyyid Tâhâ: “Misvakla kılınan iki rekât namaz, misvaksız kılınan yetmiş rekât namazdan daha hayırlıdır⁶⁵” manasındaki hadisi işari anlam vererek şöyle yorumlamıştır. “Senin huzurundaymış gibi düşünülerek kılınan iki rekât namaz, sensiz kılınan yetmiş rekât namazdan daha hayırlıdır” manasını verirdi. Hadis-i şerifteki, “bi-sivakin” kelimesindeki “k” harfini üstünlü –fethalı okuyup muhatap zamiri yapıyor ve “siva” kelimesini de istisna edatı olarak okuyordu⁶⁶.”

Bütün bunlar sahip olduğu ve içinde bulunduğu fikri ortamın tezahürleri olarak görülebilir. Hâlid Şirvani diyor ki:”...Gavs Hazretleri bana sorduğu zaman işaretin bu manasını anlayamamıştım. Ancak bir zaman sonra kalbime, işarette bahsedilen muhatap “k” zamiriyle Allah Teâlâ’ya işaret edildiği geldi. Buna göre mana şöyle oluyordu: Namaz kılanın; efendisinden kaçmış, sonra yakalanarak yaratan Rabb’inin huzuruna getirilmiş, yalvarıp yakaran ve de namaz kılan kişilerin müşahedelerine göre farklılıklar arzeden daha pek çok hali düşünerek, şu âlemde kendisinin bir köle, yardıma muhtaç, nimet verilenlerin mi, yoksa gazaba uğrayanlardan mı ya da sapıtanlardan mı diye tefekkür ederek ve bunun gibi namazın fiil ve kavli işaretlerini düşünerek kıldığı iki rekât namaz; huzur halinde olduğunu tefekkür ederek, kılınan yetmiş rekât namazdan daha hayırlıdır. Sebebi ise, birincisinde olması gerektiği gibi namaz tâhâkkuk etmiştir, ikincisinde ise öyle değildir.... Gavs hazretleri vefat ettikten sonra onun bu işaretinden anladığımı bir dostumla

⁶² İsra, 17/85

⁶³ Bkz. Köle Bekir, *Zeynüddin-i Hâfî ve Tasavvuf Görüşleri*, İstanbul 2011, s. 294-300.

⁶⁴ Öleki, *Minâb*, s. 199.

⁶⁵ Suyuti, *el-Fethu’l-Kebîr*, 2/136; İzahlar için bkz. Münavi, *Feyzu’l-Kadir*, 4/48.

⁶⁶ Öleki, *Minâb*, s. 237-238. Hadis-i Şeriflerdeki işari anlamlar için bkz. Şeker Necmettin, *İlk Dönem Sufilerinde Hadis Yorumu*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1998, ss. 70-102.

müzakere ettim. O da aynı şekilde benim işaretten anladığıma muvafakat etti...⁶⁷

3.4. Seyyid Tâhâ'nın Bazı Karakteristik Özellikleri

Seyyid Tâhâ, ilmi kişiliğe ve birikime sahip biriydi, Nakşi ule-masının ilmi kişiliğe sahip olmaları toplumun siyasi, sosyal, ticari, ahlaki, aile içi problemleri yanı sıra çocukların eğitimine kadar her hususta ilgilenmeleri onları toplumla bütünleşmeye götürmüştür. Bu durum toplumun değişim ve dönüşümüne de katkı sağlamıştır⁶⁸.

Seyyid Tâhâ yaşadığı dönemde kendinden oldukça hem söz et-tirmiş hem de kendisinden sonra yaptığı ilmi ve tasavvufi hizmeti Nehri de tutuşturduğu meşalenin özellikle doğu bölgesinde yayıl-masında etkisi olmuştur. Bıraktığı miras ile günümüze kadar popü-laritetlerinin ve tesirlerinin devamını sağlamıştır. Yukarıda geçtiği üzere Seyyid Tâhâ'ya yaşadığı dönemde hem İrân Şahı hem de devrin Osmanlı Padişahı yakınlık göstererek onun toplumu kuşatıcı özelliğinden istifade etmeye çalışmışlardır. Bu da onun karizmatik ve yaşadığı toplumdaki saygınlığının ve etkinliğinin göstergesi olsa gerektir. Talebelerinden Seyyid Fehim zamanın Ezher, Hicaz Ule-ması ve Sultan ikinci Abdulhamid tarafından özel olarak ağırlanmış ziyaret edilerek kendilerine iltifat edilmiş ve “allame” olarak anıl-mıştır.

Seyyid Tâhâ talebesi Seyyid Fehim'e “Kanaatime göre bugün ilimde bir ummansınız. Seyyid Şerif Cürcani hazretlerinden sonra ilimde seyyidlerin yüzünü siz güldürdünüz...”⁶⁹ diyerek hem iltifat etmiş hem de hoca öğrenci ilişkisine dikkat çekmiştir.

Seyyid Sıbğatullah Arvasi'nin dergâhında hizmet edenlerden biri anlatıyor: ”Hazret-i Gavs birkaç arkadaşıyla birlikte Seyyid Tâhâ'nın ziyaretine gitmişti. Birkaç gün kaldıktan sonra arkadaşları memleketlerini özlediler ve dönmek istediler. Seyyid Tâhâ da onla-ra izin verdi, ancak şeyhimiz Seyyid Sıbğatullah'ın kalmasını istedi. Ben Seyyid Tâhâ'ya; “Keşke, onlara izin verdiğiniz gibi halifeye de (Sıbğatullah'a) izin verseydiniz! Çünkü onun evini bekleyecek ve

⁶⁷ Öleki, *Minâb*, s. 238.

⁶⁸ Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, s. 189-191.

⁶⁹ “Fehim Arvasi” *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, Haz. Komisyon, İstanbul 1994, VII/143.

işleri görececek kimsesi yok”, dedim. Bunun üzerine Seyyid Tâhâ, “Benim ve halifenin evimiz mi olur? Allah önce benim evimi sonra da onun evini yıksın” dedi. O sırada mecliste şeyhimiz Seyyid Sıbgatullah da bulunuyordu. Seyyid Tâhâ ile bu şekilde konuştuğum için şeyhimin kızacağından korkmuştum. Seyyid Tâhâ'nın meclisinden ayrıldığımızda şeyhim kuşağımdan tuttu ve “Ey falan! Bazen büyüklerin meclisinde cahilce konuşmalar iyi oluyor. Allah'a yemin ederim ki, şu ana kadar biraz dünya ile bağlantım vardı; şeyhimin “evi yıkılsın” demesiyle o alakam da kesildi, gitti”, dedi. Minâhları derleyen Hâlid-i Şirvani “Bu hikâyenin bir kısmını doğrudan doğruya şeyhim Seyyid Sıbgatullah'tan dinlemiştim.⁷⁰” diyor.

Seyyid Tâhâ silsile-i nakşiye-i âliye zincirinde özel bir yeri olan tasavvufi vecheyi ilim ile zinetlendiren bir özelliğe sahiptir. Seri es-Sakati'nin Cüneydi Bağdâdî'ye “Allah seni önce bir sufi muhaddis değil, bir muhaddis sufi yapsın⁷¹” demiştir. Çünkü önce hadis okuyup sonra da tasavvuf ile uğraşmak insanı istikamet sahibi yapar. Seyyid Tâhâ da önce Kur'an-ı Kerim ezberlemiş sonra da Süleymaniye, Kerkük, Revandız, Erbil ve Bağdat'ta ilim yolculuklarında bulunmuştur. Sonra da ilmi icâzet alıp tasavvufla iştigali onu müstakim yapmıştır⁷². Akli ve nakli ilimlere olan vukufiyeti talebelerine de intikal etmiştir⁷³.

Seyyid Tâhâ “şöhret Afettir” diyerek talebelerine düşmeleri muhtemel vartalardan korumuştur. Bir başka ifadesinde: “İki şeyi muhafaza lazımdır. Biri iki cihanın efendisine uymak, diğeriyse Allahu Tealanın evliyasını ihlâsla sevmek. Bu iki şey olunca ne verilirse nimettir. Bu ikisi kuvvetli olup, başka şey verilmezse, hiç üzülmemelidir...” diyerek temel ölçüleri vermiş, yine “Amellerinizi ucb (kendini beğenme) ile örtmeyiniz, yok etmeyiniz” ve “Bizim yolumuzun yolcularının faydaları ana ve babalarına dahi ulaşır” ifadeleri bu yolun yolcularına kilometre taşları mesabesine geçmiştir.

⁷⁰ Öleki, *Minâb*, s. 223-224.

⁷¹ Açıklamalar için bkz. Saklan Bilal, *Hadis İlimleri Açısından Muhaddis-Sufiler ve Sufî-Muhaddisler*, Beyaz Kitabevi Yayınları, Konya, 1997, s. 21-25.

⁷² “Tâhâ-i Hakkâri”, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, XVIII/316-317.

⁷³ “Seyyid Fehim Arvası”, *Evlîyalar Ansiklopedisi*, VI/156-158.

Merhum Necip Fazıl Kısakürek Şemdinli'ye giderek Seyyid Tâhâ'nın yaşadığı bir dönemin ilim irfan merkezini gezmiş, sonra da; “Şayet burada ölürsem beni Seyit Tâhâ'nın yanında defnedin” diye de vasiyet etmiştir. Seyyid Tâhâ'nın kabrini ziyaretiyle ilgili: “Şemdinli'ye gittim Seyyid Tâhâ Hazretlerini ziyaret ettim, elhamdülillah ve izah edebilecek tek söz budur der. Necip Fazıl Çile adlı eserinde Seyyid Tâhâ-i Hakkâri'nin tesirlerinin geçmişten günümüze kadar devam eden ışığın özelliğine dikkat çeker:

Şemdinli dağlarının içtim nur çeşmesinden,

Kurtuldum akreplerin ruhumu deşmesinden...⁷⁴

Sonuç

Seyyid Tâhâ'nın hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den aldığı feyzi kendi coğrafyasına taşıması bölgeyi bir paratoner gibi korumuştur. Negatif ve toplum bünyesine zarar verecek zararlı fikirlerin yayılmasının önüne geçmiştir. Seyyid Tâhâ bir ilim ehli ve mu-tasavvıf olmasının ötesinde toplumun bütün kesimlerini kucaklayan bir toplum önderi olması onun sevilmesine vesile teşkil etmiştir. Yaşadığı coğrafyada aşiret beylerinin sosyal olayları çözmeye kedisine danıştığı “ilmi önderlik” misyonuna sahip idi. Nakşi ulemasının ilmi kişiliğe sahip olmaları toplumun siyasi, sosyal, ticari, ahlaki, aile içi problemleri yanı sıra çocukların eğitimine kadar her hususta ilgilenmeleri onları toplumla bütünleşmeye götürmüştür. Bu durum toplumun değişim ve dönüşümüne de katkı sağlamıştır. Anadolu'da Nakşiliğin Hâlidîye kolunun hızlı yayılıp taban bulmasında Seyyid Tâhâ'nın özel bir konumu olduğu muhakkaktır. Seyyid Tâhâ sadece bulunduğu Şemdinli bölgesini ilim ve irfanla geliştirmekle yetinmedi. Kuzey Irak dâhil dünyanın değişik coğrafyalarında tekke-medrese-divan şeklinde tutuşturduğu meşalenin aydınlığı sosyal ahlak alanında kısmen de olsa devam etmektedir. Anadolu dindarlığının şekillenmesinde yetiştirdiği talebeleri birer ve “ğavs” ve “kutup” olarak günümüze kadar devam eden silsile-i Nakşiye'de yer alarak, dağılması ve ayrılması muhtemel toplum katmanlarında bir “çimento” görevi görmektedir. Zihinsel ayrışmalarda çözümün

⁷⁴ Kısakürek Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1988, s. 391.

önemli unsuru olarak yaşadktan yıllar sonra kendi coğrafyasına bıraktığı miras eski işlevselliğini korumasa da kırılan, dökülen toplumu bir arada tutan ve yaşatan bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Çünkü tarihi süreçte hep hedef tahtası haline gelmiş bir bölgede, âlimlerin toparlayıcı ve toplumu dönüştürücü vasfına sahip olarak toplum fertlerini rahmet ve şefkatle kucaklamasının meyveleri halen devşirilmektedir. Kritik gelişmelerin yaşandığı, toplumun zorlu kavşaklardan geçtiği, şiddetin bir yaşam biçimine dönüştürüldüğü coğrafyada Seyyid Tâhâ'nın bıraktığı kültürel mirasın yeni bir "form" ile inşasına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü şiddete yönelen bir toplumun tolere edilmemesi toplumun kendi kendini tüketmesi ve bitirmesi anlamına gelir. Fertlerin vandallaşarak birbirlerinin farklılıklarını yok sayması modern dünyanın salgıladığı amansız bir virüstür. Yaşanılan yer kürede toplumun ana gövdesini korumada her zamankinden daha çok "toplumsal çoğulculuğa" ve onun bir kültür haline gelmesine ve getirilmesine ihtiyaç var. Seyyid Tâhâ'nın temsil ettiği damarın bunu bünyesinde taşıdığı görülmüştür. Yoksa bitmek bilmeyen şiddeti, ahlaki ve manevi yoksullaşmayı üreten kaynakları kurutma imkânı görünmemektedir. Modern insan kutsal ile alabildiğine ipini koparmıştır. Haz almanın hayatın yegâne gayesi haline getirildiği bir süreçte manevi dinamiklerin diriltici nefeslerine farklı bir formla ve renkle sunulmasına ihtiyaç vardır.

Dinin özü olan "ahlaki kodun" inşası, dini dünyaya katkı sunar hale getirebilir. Seyyid Tâhâ'nın da asıl kaynağı olan kutsalın kuşatıcı ve birlikteliği sağlama özelliğinden mutlaka istifade edilmeli ve ortak yaşam alanları inşa etmede manevi dinamiklerin varlığı ıskalanmamalıdır. Yoksa aynı kültürel kodlara sahip insanların sadece farklı dile sahip olmaları bir problem olmaya devam eder.

Seyyid Tâhâ hayatta iken hizmete vesile olduğu gibi vefatından sonra da Şemdinli'yi değişik coğrafyalardan ziyarete gelenler sayesinde manevi bir atmosferin tesisine vesile olmaktadır. İstanbul'u Şemdinli'ye bağlayan bağın, manevi bağ olduğu unutulmamalıdır. Günümüz dünyasında insanları bir arada tutan "manevi bağlara" ihtiyaç vardır. Çünkü insanları bir arada tutan kabile ve milli-

yetçilik bağının işlevini kaybettiği bir dönemde bu damarın yok-sunluğu her zamankinden daha çok hissedilmektedir. Günümüz birlikteliklerin ekonomik ve menfaat ilişkisine dayalı olduğu iddia edile bile bunun “dini” boyutunun olduğu açıktır.

Kaynaklar

Algar, Hamid, “Hâlid el-Bağdâdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1987.

Ateş, Süleyman, *İşari Tefsir Okulu*, Ankara ty.

Akyol, Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1999

Azamet, Nihat, “Abdülhakim Arvasi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995

Baba, Safer, *Istılabat-ı Sofîyye fi Vatan-ı Asliyye, Tasavvuf Terimleri*, İstanbul 1998.

Bağdâdî, Mevlânâ Hâlid, *Buğyetu'l-Vacid fi Mektubatı Mevlânâ Hâlid*, Neşr. Esad Sahib, Şam 1334.

Bağdâdî, Mevlânâ Hâlid, *Mektubat-ı Mevlânâ Hâlid*, Trc. Dilaver Selvi - Kemal Yıldız, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2008.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Kayıtlı Belgeler, İ.HR/92/4493-29/M/1269

Benli, Mehmet Sami, “Miftahu'l-Ulum”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1985.

Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sabihu'l-Buhâri*, Mısır, 1212.

Ceziri, Mela Ahmed, *Divan*, Haz. M. Şefik Arvas, İstanbul 1337.

Çağlayan, Mehmet, *Şark Uleması*, İstanbul 1996.

Çınar, Mahmut, “Anadolu Dindarlığının Parametreleri ve Sosyal Yapıya Etkileri; Hâlidilik Örneği”, *Kur'anî Hayat*, Mayıs-Hazîrân 2010.

Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah, *es-Sünen*, by. ty.

Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as, *es-Sünen*, Beyrut 1980.

Evliyyalar Ansiklopedisi, Haz. Komisyon, I-XII İstanbul 1993.

Hâni, Abdulmecid, *el-Hadaiku'l-Verdiyye*, Trc. Abdulkadir Akçiçek, Rehber Yayıncılık, İstanbul 1986

<http://www.hakkari.gov.tr>.

<http://www.hakkarim.net>.

Hakkâri -94, Hakkâri Valiliği Tarafından Hazırlanan İl Yıllığı, Ankara 1994.

Hakkâri-98, Hakkâri Valiliği Tarafından Hazırlanan İl Yıllığı, Ankara 1998.

Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatu'l-Vesaiki's-Siyasiyye li'l-Abd'in-Nebeviyye ve'l-Hilafeti'r-Raşide*, Beyrut 1987.

Haydari, es-Seyyid İbrahim Fasih, *el-Mecdu't-Tâlid fi Menakibi's-Şeyh Hâlid*, Haz. Yakup Çiçek, İstanbul 2004.

İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed, *es-Sünen*, Thk. M. Fuad Abdalbâki, Mısır ty.

İmamı Rabbani Ahmed b. Abdu'l-Ahad el-Faruki es-Serhendi, *Mektubat*, İstanbul 1969.

İslam Âlimleri Ansiklopedisi, Haz. Komisyon, I-XVIII, İstanbul ty.

Öleki, Mevlânâ Hâlid Şirvani, *Minâb*, Semerkand Yayınları, Trc. Siraceddin Önlüer, Hüseyin Okur, İstanbul 2010.

Özatak, Nazife, *İrşad Kutbu Seyyid Taba-i Hakkâri*, İstanbul 2003.

Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtımlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitabiyat, Ankara 2003.

Uludağ, Süleyman, "Hâlidîyye, Anadolu'da Hâlidilik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.

Rauf, Muhammed Kerim, *Akide-i Seyyid Taba-i Şemziman*, Erbil 2004.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1988.

Korkusuz, Mehmet Şefik, *Sâdât-ı Nakşibend*, Menzil Yayınevi, İstanbul 2000.

Köle, Bekir, *Zeynüddin-i Hâfi ve Tasavvuf Görüşleri*, İstanbul 2011.

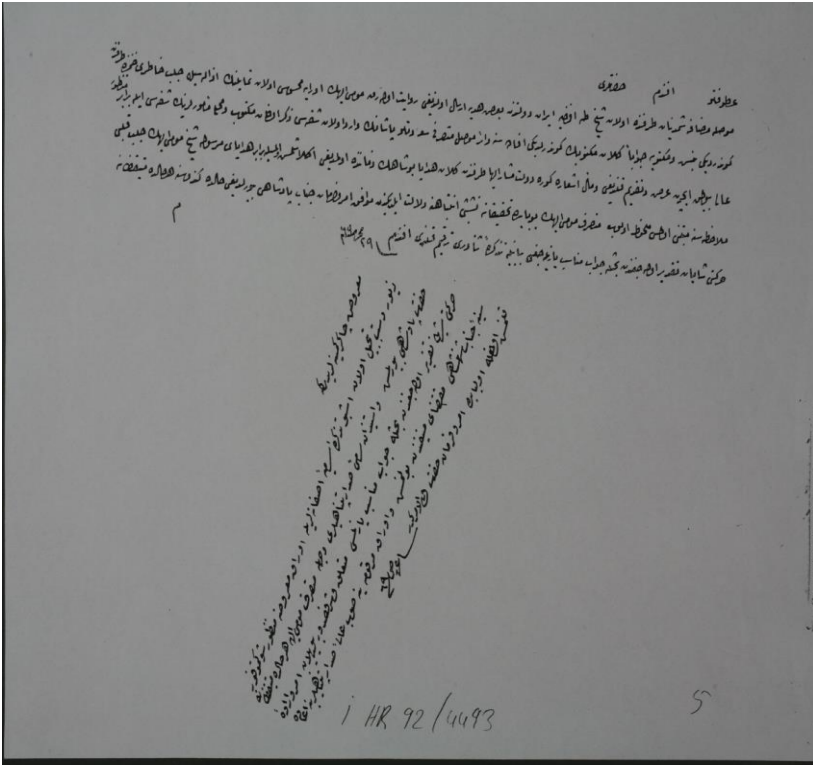
Kutlu Hüseyin, *Hâce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri) Hayatı, Şabiyeti ve Eserleri*, Efe Hazretleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Memiş, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidilik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Verkanisi, Muhammed Asım, *Birketu'l-Kelam fi Menakıb-ı Ba'zı Sâdat*. (El yazması nüshasının fotokopisinden alınmıştır. Kendi özel koleksiyonumuzda mevcuttur.)
- Münavi, Muhammed Abrurrauf, *Feyzu'l-Kadir*, Mısır, 1938.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyri, *Sabibu Muslim*, İstanbul 1985.
- Safi, Mevlânâ Ali b. Hüseyin, *Reşehât: Hayat Pmarımdan Can Damlaları*, Sad. Mustafa Özsaray, Semerkand Yayınları, İstanbul 2006.
- Pakiş, Ömer, "Seyyid Sibğatullah el-Arvasi ve Şeyh Abdurrahman et-Tâğî", *I. Uluslararası Düinden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.
- Saklan, Bilal, *Hadis İlimleri Açısından Mubaddis-Sufiler ve Sufi-Mubaddisler*, Beyaz Kitabevi Yayınları, Konya 1997.
- Seyyid Tâhâ Nebri ile Alakalı Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Belgelerin Dökümü*, BOA, A.MKT. MHM, 43/96, 21/4/1268; HAT 803/37114-C, 23/C/ 1243; İ.HR, 92/4493,29/M/1269.
- Seyyid Tâhâ-i Hakkâri (Hakkâri'li Seyyid Tâhâ)*, Hakkâri İlim Sağlık Kültür Ve Araştırma Vakfı Yayınları, by. ty.
- Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr, *el-Fethu'l-Kebir fi Dammi'z-Ziyâde ile'l Camii's-Sağır*, Beyrut ty.
- Şâtibi, Ebu İshâk İbrahim b. Musa, *el-Muvafakât*, Thk. M. Abdullah Draz, Beyrut 1991.
- Şeker, Necmettin, *İlk Dönem Sufilerinde Hadis Yorumu*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1998.
- Şemsü's-Şümus fi Menakıb-ı Mevlânâ Hâlid*, Haz. Yakup Çiçek, Sey-Tac Yayınları, İstanbul 2004.
- Taşyürek, Muzaffer, *Hatme-i Hacegan Sultanları*, Hacegan Yayınları, İstanbul 2003.

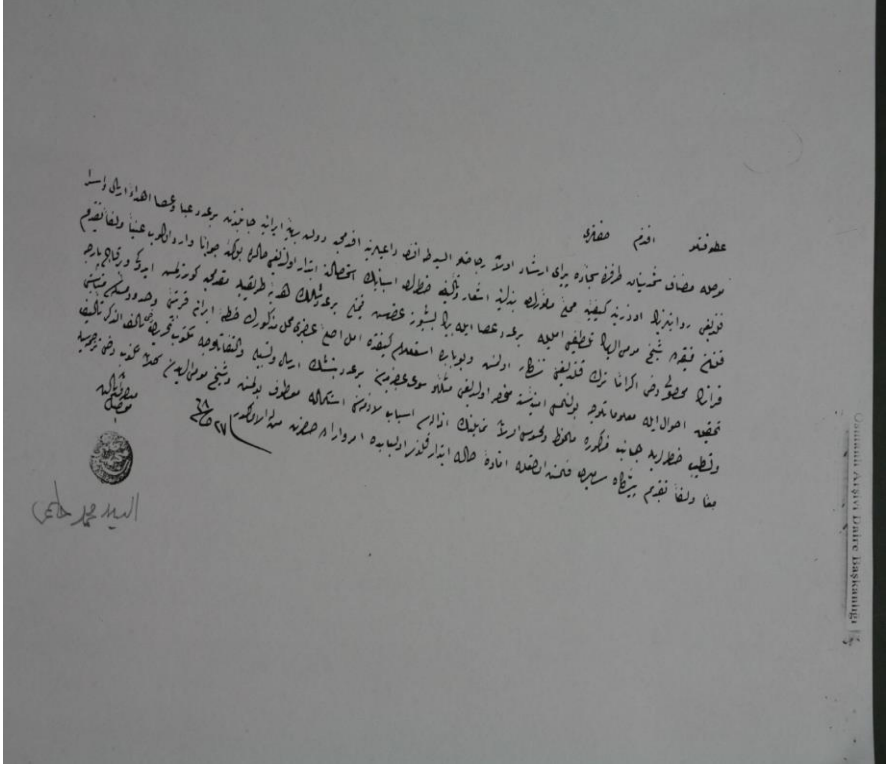
- Tuncel, Metin, "Hakkâri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.
 Yüksel Müfid, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, Ankara 1993.
Yeni Rehbber Ansiklopedisi, Haz. Komisyon, I-XVIII, İstanbul 1994.
 Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Mısır 1976.

Seyyid Tâhâ, İnan İlişkilerini Anlatan Arşiv Belgeleri

Ek 1

Ek 2

سادته انهم عذرهم
 شد با به نایب شده سجاده نشین ارشاد اولاده شیخو البیاضه بعبیرت همی خلافت نه بر اعلای و بر عبا ابی محمد با بر عهد اهد او بر اولین شیخ
 محمد شیخ اغانه ابوب ممالک محروسه ها کینه به بریم مقیم زاد ذکر اولین و برای اعراضه هدی بعضی مطلقا شخصی محبت نبینه اولوب جبب فطنه
 نبی اولین در کار و بوشایو شخصیانه تمییز و قوف و معلومانه اولستند لزومی امر اسکا اولقدنه نامی واقعا شیخ نموی ایبه خدی ایفاده اولی سینه
 شاه مشاره خلافتی کوندر نشد و نوقه کلشده و مقول شد و بوند بشفه ذواته یعنی ابراهیم جاملنده هدی کی شیخ کلمه میوه با اولاد فقهی
 اظه رده ایضا اصر و شماری و شیخ نموی ایبه الله رده ارسال بوردی اولاده شهبایم تحریر نه بعد از نیت طریقه ارسال اولوین شیخ بکوره هان
 ارای تمییز با جمال اولاده شجر بر نه مکلفا عبا ابی محمد کبر خیال عبا کبره ایضا نه اولی و تحقیق خدیغه نظر واقعا ابراهیم شاه همی خلافت
 اظه رده شیخ نموی ایبه اولوب هدی کلج ابره ده و بو و قیام اولوب و ابشوعا شاه ایضا ناصرشاه خلافتنه کوندر ایلی بکم نموی محمد شاه
 خلافتنه الله رده شیخ نموی ایضا ارسال و اهدا فخر و عیسی مذکور بود که در سنه یاشی الحاکم بر عبا اولوب کلش اولاده باشنه
 نمود مقاری بر خطبه مرود و اورننده اصلاح او فاقه الماسی ایبه اشرفی نمود نه بولت بر عهد دینیه عا که اولین و کدر عا که نه اولین بایم
 و استقامت کوره الماسی اولوب در نصف ایلی و دیگر هدی عبا اولوب بر بابت بایم بنور عروسه قینلو بر عهد دشان اولوب بوند بشفه یعنی
 اداره معاشی صریح شد با به نایب نه قریب حدود ابراهیم ده اولج دره قریه معلوم اولی اکر ام اولین و قرهای قریه اعلا رده اولاده شیخ نموی ایلی
 نظر شیخ اولین ابره ده کوندره اعتداف بر نیت شیخ نموی سواد اولین و شیخ نموی البیاضه قبول فخر و رضی نماید مکتوبه ده بسیار خطبه
 مبری سببه خطیبی اعلا قریه بایم نایب مرغوبه و قوی و کدر قنده شان و کدر شیخ نموی البیاضه قبول مرغوب خطیبی اعلا و بوردی بوند بشفه
 شاه مرغوب خلافتنه بولایش اهل کبره نه ضرور واحد بکونه هدی کلش و بوند مراد و عیسی نه ایلی سبب ایلی اولین هدی مرغوب عبا لرده
 شجر بر عبا اصفا نکرده یعنی با حصول شیخ نموی ایبه خلافتنه کوندر ایلی و صواب و ورودن فکلی بنه لرده تقدیر فخر خطیبی در کار اولین ایلی
 مصلحتی عا ذواته کبر شیخ اولین امر اولی خطبه من لرا اولی کبره اهل کبره

خطبه
 خطبه
 خطبه